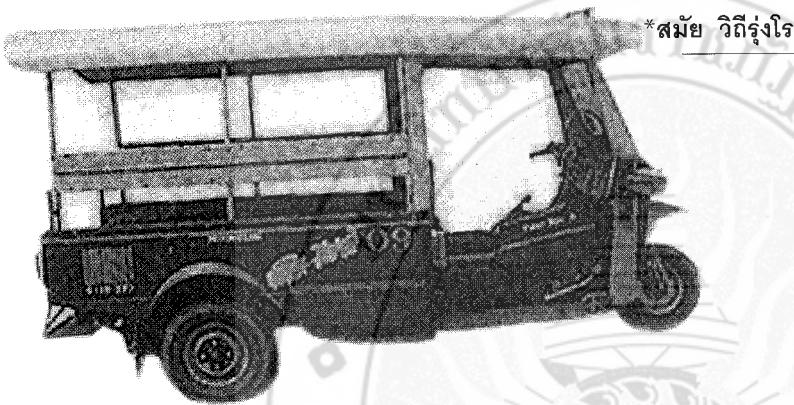

สามล้อไทย

*สมัย วิถีรุ่งโรจน์

สามล้อไทย ใจนจะไปเป็นของนoka

จากสกู๊ปข่าว “เทคโนโลยี” ในอินเตอร์เน็ต : ระวัง “ภัยบัญญາไทย” อย่าให้ถูกอุบ

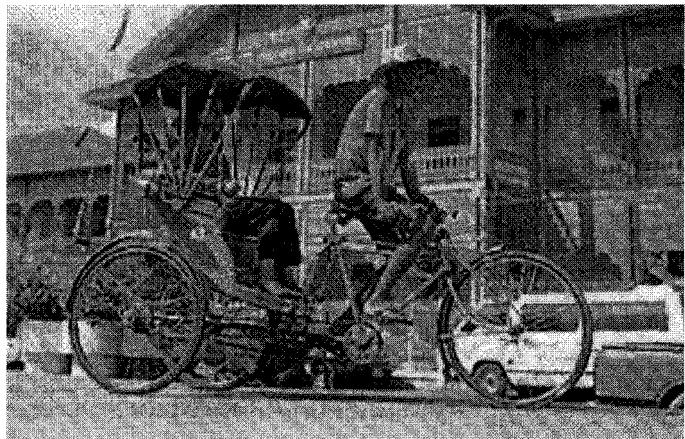
“กรณีมีชาวอังกฤษนำเสนอชื่อ “รถตุ๊ก...ตุ๊ก” ของไทยซึ่ง เป็นที่ถูกออกกฎหมายในอังกฤษท่องเที่ยวต่างชาติ ไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของตัวเองหน้าตาเฉย นี้ไม่ใช่ครั้งแรกที่คนไทย ความเป็นไทย เมืองไทย ถูกกล่าว枉慢เมิด ก่อนหน้านี้เหตุการณ์ ทำนองนี้ ก็เคยเกิดขึ้นกับ กวางเตี้ยหัดไทย ต้มยำกุ้ง ข้าวห้อม มะลิ ของไทย”

“ เรื่องที่มีนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ แอบนำชื่อรถตุ๊ก ตุ๊กของไทยไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของตนลงบน อุปกรณ์ในระหว่างการตรวจสอบข้อมูล หากเป็นจริง ทางแก้ก็คงจะ คล้ายคลึงกับการแก้บัญหาเรื่องข้าวห้อมมะลิของไทย คือ การ ที่เราอาจต้องฟ้องร้องต่อคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องการแข่งขัน เชิงการค้าของเข้า ว่าการใช้ชื่อนี้อาจทำให้คนเกิดความเข้าใจ ผิดในสินค้าได้ ขอให้ถอนชื่อออกราไปเดียย ”

นอกจากการแสดงความคิดเห็นผ่านอินเตอร์เน็ตแล้ว หนังสือพิมพ์ไทยกับวิพากษ์วิจารณ์ ข่าวที่นักข่าวอย่างครีกิโครม ทำให้คนไทยตื่นตัวกับการรักษาเกียรติของคนไทย ที่ไม่ต้องการให้ชาวต่างประเทศมาเอาเปรียบ และเชื่ออย่างแน่นอน ว่าคนไทยเกือบทุกคนไม่พอใจกับการกระทำอย่างนั้น และทั้งต้องการให้ผู้มีอำนาจ เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แสดงศักยภาพในการเรียกร้องให้ชาวต่างชาติคืนรถตุ๊กตุ๊กของไทยให้กลับมาเป็นของไทยเหมือนเดิม

ผู้เขียนเองก็ไม่ต้องการให้ชาวต่างชาติมาขโมยความคิดของคนไทยไป ไม่ต้องการให้ “ภูมิปัญญาไทย” ตกไปเป็นของคนอื่น ของ ๆ ไทย ต้องเป็นของไทย เมื่จะต้องส่งออกไปเมืองนอก แต่ต้องให้ชาวต่างชาติรู้ว่า นั่นคือ สินค้าไทย มีเครื่องหมายสินค้าเป็นของไทย อย่างที่ทำวิธีใช้เครื่องหมาย “สุวรรณชาด” เป็นเครื่องหมายสินค้าส่งออกของไทย จึงขอให้ผู้ที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องโดยตรงได้เริ่มทำกันอย่างจริงจัง กำหนดและจัดการสินค้าของคนไทยให้จัดระเบียบและมีตราเครื่องหมาย “สุวรรณชาด” ให้ถูกต้องชัดเจน

จากข้านี้ อาจทำให้คนไทยบางคน บางกลุ่มเริ่มสนใจว่า “รถสามล้อตุ๊กตุ๊ก” ของเรามีประวัติ

ความเป็นมาจากไหน และมีพัฒนาการมาอย่างไร ขอให้ลองติดตามดู

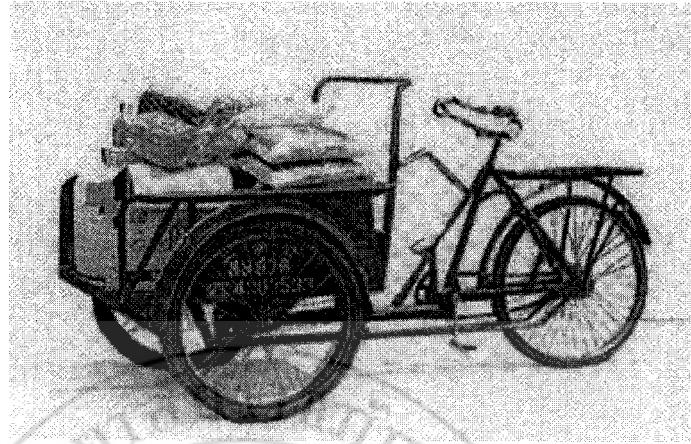
เด็กๆ ในหมู่คณะรุ่นจักรเต “รถตุ๊กตุ๊ก” หรือ “รถสามล้อเครื่อง”

ในจังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2476 มีผู้บันทึกว่า มี “สามล้อ” เกิดขึ้นโดยพัฒนามาจาก “รถเจ๊ก” หรือ “รถลาก” โดย นาวาเลื่อน พงษ์เสกสรร เข้าผู้นี้ได้นำรถลากมาดัดแปลงร่วมกับรถจักรยานสองล้อ

ถ้าเราเคยเห็นภาพรถลากแบบเดิม จากหนังสือ หรือภาพพยนตร์ จะเห็นว่ามีที่สำหรับผู้โดยสารอยู่หลังอา鸠จะมีหลังคาหรือไม่มีก็ได้ แล้วมีไม้ยันยามาด้านหน้าเพื่อให้เป็นที่สำหรับคนพา รถลากวิ่งไป โดยก่อนจะขึ้นหรือลง จะต้องวางคาน สำหรับลากลงกับพื้น เพื่อผู้โดยสารจะได้ขึ้นลงสะดวก เมื่อนำมาดัดแปลงเป็นสามล้อ ก็เพียงนำ ล้อ 1 ล้อ และหัวรถจักรยานสองล้อ มาต่อเพิ่มเข้า ช่วงหน้า ต่อโซ่จากส่วนใต้รัมยังคันถีบด้านหน้า ใช้เท้าถีบพาราไป อาจจะมีหลังคาหรือพับหลังคางเก็บช่วงไม่จำเป็นได้ จากรถเจ๊กกลายมาเป็นสาม ล้อตันแบบใช้รับผู้โดยสาร ต่อมาก็ได้แพร่หลายไปทั่วประเทศไทย

ในระยะต่อมา ได้มีผู้นำรถจักรยานสองล้อมาดัดแปลง โดยเพิ่มล้อด้านข้าง มีกระเบน้ำโดยสารติดตั้งเก้าอี้หัวยี่ดแน่นกับระบบใช้รับส่งผู้โดยสารใช้แรงคนถีบ รถสามล้อแบบนี้จัดเป็นสามล้อตันแบบของสามล้อพ่วงข้างทุกชนิดในปัจจุบัน และจะมีใช้ใน

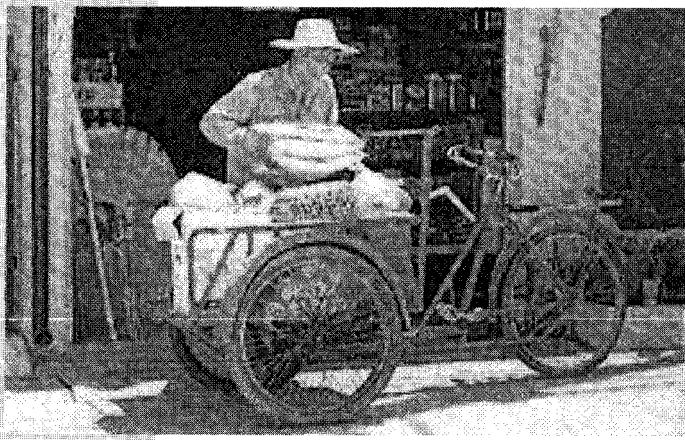

จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา�ังมีใช้รับส่งผู้โดยสารอยู่ ขณะนั้นคนส่วนใหญ่เรียกสามล้อว่า “แท็กซี่”

เมื่อมีสามล้อที่ใช้แรงคนใช้กันแล้ว ต่อมา ก็ได้มีผู้คิดเอาเครื่องรถจักรยานยนต์มาต่อแทนรถสามล้อถือเป็น ลักษณะของสามล้อเครื่องที่มีคนขับอยู่หน้า ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว เพราะ เป็นการทุนแรง สามารถรับส่งผู้โดยสารได้ในระยะทางไกลๆ ได้รวดเร็ว ซึ่งในช่วงแรกจะใช้ส่วนหัวรถจักรยานยนต์คันใหญ่แบบปูเข้ามาพ่วงด้วยล้อของจักรยานยนต์ 2 ล้อ ด้านหลัง มีที่นั่งของผู้โดยสารพร้อมหลังคา

ขณะเดียวกันจักรยานสามล้อถือเป็น ก็มีผู้ประดิษฐ์เป็นสามล้ออีกประเพณหนึ่งมีวัดทุ่ปะรงค์ ใช้รับส่งลิงของที่ไม่มีน้ำหนักมาก และระยะทางไม่ไกลนัก แต่จะมีรูปแบบใหม่ คือ ใช้กระเบที่วางของอยู่ด้านหน้ารถ ส่วนคนถืออยู่ด้านหลัง ใช้สีแดงเป็นตัวรถทั้งคัน จึงเรียกว่า “สามล้อแดง”

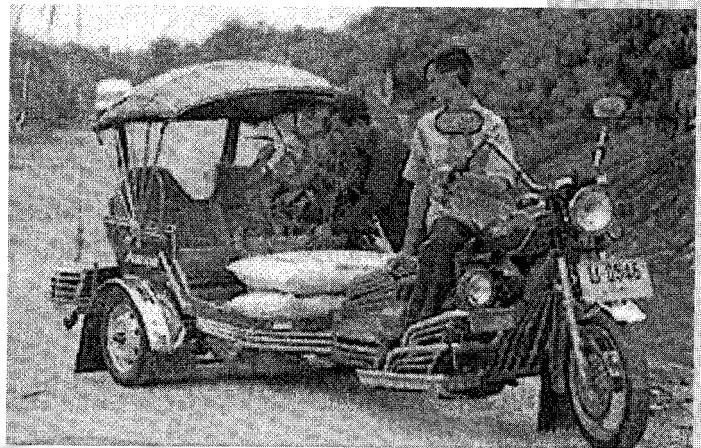

หรือ คนจีนเรียกว่า “ชาเล้ง” สามล้อประเภทนี้ได้ทำให้คนไทยมองเห็นความสำคัญที่นอกเหนือจากรับส่งของแล้วยังใช้รับส่งผู้โดยสารด้วยจะเห็นได้เมื่อคราวเกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2526 เพราะจากการใช้คนถือไม้ได้ใช้เครื่องยนต์จึงสามารถใช้ได้แม่น้ำท่วมขึ้นสูงกว่าครึ่งเมตร และหลังจากนั้นก็มีการนำเครื่องยนต์ขึ้นมาด้วยมาดัดแปลงติดกับชาเล้ง วิ่งรับส่งผู้โดยสารเข้าออกได้ทุกชุมชนอย

สามล้อแดงหรือชาเล้ง ได้รับความนิยมมากในการรับส่งของ และบรรทุกของได้มากพอสมควร จึงได้เกิดอาชีพ “มีช่วงมาขาย” เป็นอาชีพรับซื้อของเก่าประเพณหนาเปล่า กระดาษหังสือพิมพ์ หรือเศษโลหะ ผู้เริ่มอาชีพนี้ก็มาจากชาวราษฎร์ ได้พัฒนาจากหานบึงคุบันบ่า เดินร่อง “มีช่วงมาขาย” ไปตามบ้านทุกหลังทุกซอย มีต่าชั่งให้ประกอบในการซื้อของที่มีผู้คนอาศัยอยู่เก่า เชเชโลหะ กระดาษหังสือพิมพ์ของภาษาไทย แม้จะถูกกดราคาบ้างแต่ก็ยังดีกว่าที่ไปเปล่าๆ หรือไม่คุ้มที่จะเอาของเหล่านั้นออกไปขายร้านที่รับซื้อเอง

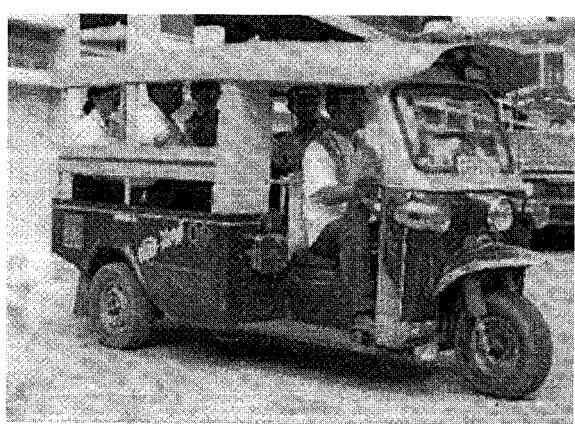
ต่อมา สามล้อแดงหรือชาเล้ง ก็ได้มีผู้ต้องการให้รับของได้มากขึ้น จึงต่อกระเบท่อให้ยาว โดยใช้ล้อและบางส่วนของรถจักรยานยนต์ขนาดเล็กมาเรื่มต่อเข้า

ต่อมาเป็นยุคที่มีเครื่องยนต์ที่เข้าแล้วจากต่างประเทศหลังให้ผลเข้ามาขายในราคากถูก ที่เรียก

ว่า “เครื่องเก่าเชียงกง” ได้มีนักประดิษฐ์แกะจังหวัดภาคตะวันออก ก็นำเครื่องยนต์เหล่านั้นมาดัดแปลง ออกแบบติดตั้งกับรถสามล้อเครื่อง เพื่อเพิ่มสมรรถนะทั้งในด้านกำลังเครื่องยนต์มากกว่า 700 ซีซี มีความเร็ว ความกว้างของที่นั่งโดยสารและพื้นที่สำหรับบรรทุกสิ่งของได้มากเรียกว่า “สามล้อเครื่องรถยนต์” ที่ใช้ส่วนหัวของจักรยานยนต์ มีคนขับอยู่หน้าระหว่างคนขับกับผู้โดยสาร จะมีระยะห่างเป็นพื้นที่วางสิ่งของ จากนั้นเป็นที่นั่งของผู้โดยสารกว้าง มีหลังคามีล้อเล็กหนาเหมือนล้อรถตุ๊กตุ๊กปัจจุบัน มีกันชนใหญ่และหนา อยู่ด้านหลัง

รถตุ๊กตุ๊กเองก็ดำเนินมาจากการนำรถสามล้อเครื่องกระบวนการบรรทุกจากประเทศญี่ปุ่นมาดัดแปลงเป็นรถนั่งโดยสาร เมื่อปี 2503 เพื่อทดแทนรถสามล้อถีบ ซึ่งถูกห้ามใช้ในกรุงเทพมหานคร เพราะว่าสามล้อถีบจะซักซ้ำไม่ทันใจ ในช่วงการจราจรรุ่งริบ ทำให้เกิดกีดขวางทางจราจร สามล้อตุ๊กตุ๊กได้รับความนิยมมากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เพราะมีขนาดเล็ก สามารถออกแซกผ่านช่องจราจรแคบ ๆ ได้ไปเร็วกว่ารถเมล์ประจำทาง และค่าโดยสารถูกกว่าแท็กซี่ แม้จะมีแຄดีယวนั่งหลังคนขับ แต่สามารถจุผู้โดยสารได้ถึง 3-4 คน

ต่อมา รถตุ๊กตุ๊กได้พัฒนาเป็น 2 แบบ ผู้โดยสารนั่งตะแคงข้าง หันหน้าเข้าหากัน สามารถรับผู้โดยสารได้มากขึ้น และเก็บค่าโดยสารเป็นรายคน ไม่ใช่เหมาทั้งคันอย่างรถตุ๊กตุ๊กธรรมดา

จากการที่เป็นนักคิดประดิษฐ์แบบไทย ๆ ก็ได้นำรถตุ๊กตุ๊กธรรมดามาดัดแปลงต่อเติมตกแต่งให้สวยงาม ทั้งตัวถัง เบ่าบัน แผงหน้าปัด หน้าร้าและล้อรถ รวมทั้งเครื่องยนต์ ก็เพิ่มจาก 2 จังหวะเป็น 4 จังหวะ วิ่งรับส่งผู้โดยสารในหลายจังหวัดของอีสาน เรียกว่า “รถตุ๊กตุ๊กเดอลูกชี้”

ภาพรถตุ๊กตุ๊กเดอลูกชี้วิ่งไปมาจนชินตาและน่าเบื่อ ก็มีนักประดิษฐ์ได้ประดิษฐ์สามล้อแบบ “สภายแล็บ” ซึ่งเรียกตามสถานีอวตารที่ช่วยโลกกำลังสนใจในขณะนั้น สามล้อสภายแล็บเริ่มใช้ครั้งแรกในจังหวัดอุดรธานี แล้วแพร่หลายอย่างรวดเร็วในภาคอีสาน สามล้อลักษณะนี้จะใช้กำลังเครื่องมอเตอร์ ที่นั่งโดยสารข้างหลังเป็น 2 แถว จุดเด่นของสามล้อสภายแล็บ คือ หัวช่วงหน้าจะสูงขึ้น และมีสีสันสดใส

แต่อย่างไรก็ตาม จากจุดกำเนิดสามล้อไทย พ.ศ. 2476 ได้วิวัฒนาการมาใช้ประกอบอาชีพและดัดแปลงตามความเหมาะสม แต่สามล้อแรงคนถีบก็ยังไม่หมดลิ้นไป มีการนำสามล้อมาใช้ถีบเร่งขันมีด้าด ไม่ว่าจะเป็นทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขันมห้อแกง บ้าบิน ขันมหัน วุ้น ขายผลไม้ดองลูกชิ้น ไอศครีม เป็นต้น สามล้อเร่งขันมจะมีคนถีบอยู่หน้า กระบวนการที่วางคาด ขันมจะอยู่ด้านหลัง มีโครงสร้างเหลี่ยมและปิดด้วยพลาสติกใส มองเห็นขันมชัดเจน และ

บางแห่งอาจจะใช้สามล้อแบบพ่วงข้างด้วย ที่ใช้ข้ายานม้าด นอกจากนี้ยังมีปากภูสามล้อ พ่วงข้าง ที่ใช้รถจักรยานยนต์มาต่อล้อพ่วงข้าง มีที่นั่งอาจจะมีหลังคาหรือไม่มีหลังคา ก็ได้ บรรทุกผู้โดยสารที่ละหลาย ๆ คน และรับส่งสินค้าได้รวดเร็ว เมื่อเลิกรับส่งผู้โดยสารแล้วก็สามารถจะถอดเอาเฉพาะรถจักรยานยนต์ไปทำกิจธุระต่างได้ ในจังหวัดปราจีนบุรีขึ้นชื่อ เรียกสามล้อประเภทนี้ว่า “ไก่น่า”

ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ก็มีใช้มากเหมือนกัน เรียกว่า รถมอเตอร์ไซต์พ่วงข้าง มีร้านรับต่อรถจักรยานยนต์พ่วงข้างอยู่โดยทั่วไป ถ้ามีรถจักรยานยนต์อยู่แล้ว มาจ้างต่อพ่วงข้าง ราคาประมาณ 4,000–5,000 บาท

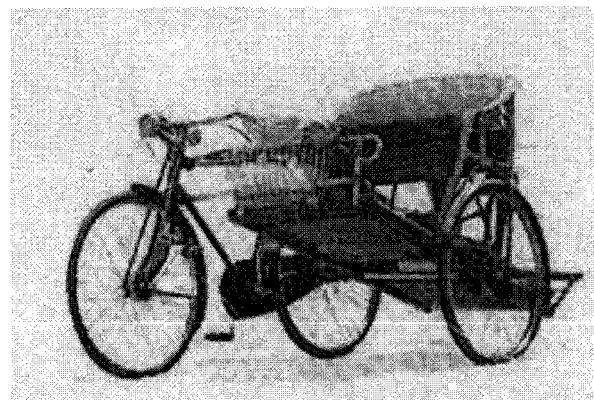
ผู้เขียนได้สัมผัสกับ “สามล้อสองขลາ” หรือที่เรียกว่า “แท็กซี่” ในขณะนี้อย่างใกล้ชิด เพราะคุณพ่อมีสามล้อใช้รับส่งผู้โดยสาร เลี้ยงคุณก ฯ และส่งให้เรียนหนังสือ จำได้ว่าคุณพ่อมีอาชีพเป็นคนกลางสังต่อสามล้อให้กับพ่อค้าจากปัตตานี เมื่อคนปัตตานีต้องการสามล้อ มี “บังเจะแซ” มาติดต่อกับคุณพ่อแล้วคุณพ่อจะไปสั่งต่อสามล้อจากร้าน “เยี่ยยวัด” ถนนนางงาม ใช้เวลาต่อสามล้อเสร็จเรียบร้อยประมาณ 30 วัน “บังเจะแซ” ก็จะมารับสามล้อจ่ายราคาตามตลาด คือ ประมาณคันละ 600 บาท และเมื่อหลังญี่ปุ่นขึ้น ราคาก็เพิ่มขึ้น เป็นคันละ 1,000–1,500 บาท ปัจจุบันคงราคาสูงกว่ามาก เพราะคงจะหาคนต่อรถสามล้อยากแล้ว ที่มีอยู่ก็ตูมเหมือนจะเป็นรถรุ่นเก่า ซึ่งมีเหลือไม่กี่คัน

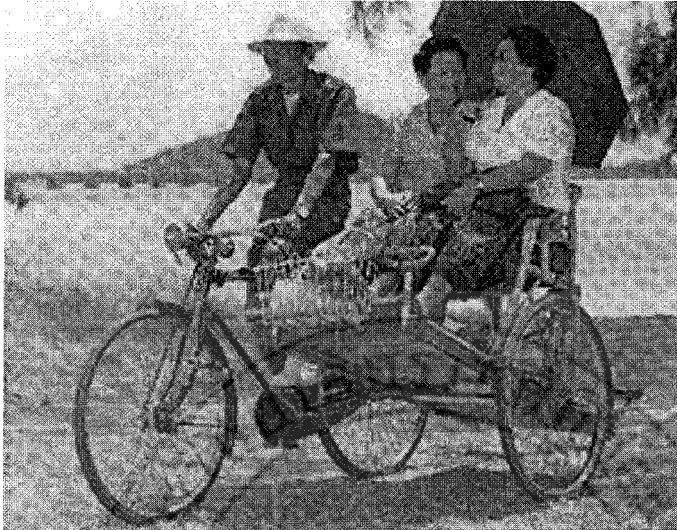
คุณพ่อติดต่อกับ “บังเจะแซ” นาน

หลายปี จนเปรียบเสมือนญาติ เพราะ “บังเจะแซ” จะมาบ้านของเรามาเป็นประจำ เมื่อมาสั่งต่อสามล้อ หรือมารับรถสามล้อเมื่อเสร็จเรียบร้อย เรื่องขั้นตอนของฝ่ากไม่ต้องพูดถึง พากเราซื้อบันกันมากทั้งข้าวเกรียบปลา ลูกหมี่และน้ำบูดจากปัตตานี และเมื่อคุณพ่อเมื่อเวลาว่างได้พักผ่อน ก็จะพาพากเรา นั่งรถไฟไปปัตตานี เพื่อเยี่ยมเยียน “บังเจะแซ” เพื่อนเก่า จึงเป็นความตื่นเต้น และประสบการณ์ที่เยี่ยม ในขณะที่พากเรายังเป็นเด็กเล็ก ๆ

การเดินทางโดยรถไฟเป็นที่ประทับใจมาก ผู้เขียนยังจำภาพที่น้องชายตื่นดีใจเมื่อขึ้นรถไฟ และเมื่อรถไฟเคลื่อน บนถนนออกจากสถานีรถไฟ จะนั่งชายจะคอชูงิงหน้าต่างรถไฟ คุณพ่อ ก็ค่อยจับตัวและคอชูงิงหน้าต่างรถไฟ เมื่อรถไฟผ่านสะพานจะเกิดเสียงดัง น้องชายตกใจหัวกลับทันที พากเราพี ๆ มองดูท่าทางของน้องชายแล้วหัวเราะกันด้วยนึกขัน

สามล้อของลงกาลา ปัตตานี และนราธิวาส ขณะนั้นประมาณ 50 กว่าปีที่แล้ว มีลักษณะเหมือนกัน คือ ใช้รถจักรยาน 2 ล้อ แบบของผู้ชาย (มีก้านเหล็กยึดส่วนหัวของรถกับอนาคต ขณะนั้นเวลา จะขึ้นเชือดหัวของยกขาสูงพัดข้อมไปด้านหลัง เพื่อจะยกกันนั่งบนอนาคตพอดี) จักรยาน 2 ล้อ แบบของผู้ชายมาต่อเหล็กยึดกับอีกล้อหนึ่ง

(ในลักษณะพ่วงข้าง) ด้านหน้าจะต่ำกว่าเก้าอี้หัวยที่ใช้เป็นที่นั่งของผู้โดยสารส่วนหน้านี้เป็นที่วางเท้าจะใช้มีระแนงติ สลับไปร่วงเป็นสี่เหลี่ยมเล็กๆ เพื่อทำเป็นพื้นรถ ใช้ขันลงและเป็นที่วางเท้า เมื่อขึ้นนั่งบนเก้าอี้หัวย ที่ยืดแน่นหนา กับกระบรรทุก (ที่จริงจุดที่ใช้วางเท้า จะเป็นจุดที่พักขาเด็กๆ ช้อนนั่งมากที่สุด เพราะเมื่อนั่งกับได้นั่งส่วนหน้า)

ถ้าสังเกตเก้าอี้หัวยที่ใช้เป็นที่นั่งของผู้โดยสาร จะทำละเบียดอย่างมีมีมือ เส้นหัวยฝากกลางแล้วถูกสถานชิดๆ กัน เป็นพนักพิง ใช้หัวยเส้นใหญ่เป็นโครงของเก้าอี้ และใช้หัวยฝากกลางถักขอบอย่างแน่นหนา ให้ได้นานเกือบท่า อายุของโครงรถสามล้อปีห้อ “ลาร์เรอร์” รถสามล้อพ่วงข้างแบบนี้ถือว่าเป็นรถต้นแบบของรถสามล้อพ่วงข้างทุกชนิดในปัจจุบัน และขณะนั้นนิยมใช้เป็นรถสามล้อแพร์หลายในจังหวัดภาคใต้ของไทย ปัจจุบัน สามล้อพ่วงข้างแบบนี้ ยังใช้รับ

ส่งผู้โดยสารในตัวเมืองสงขลา ยังเป็นที่นิยมของคนที่มีบ้านไม้ไก่จากตลาด ไม่ต้องการความรวดเร็ว ที่ทำให้หัวดเสียเวลาอย่างรถตุ๊กตุ๊ก ที่กำลังจะเข้ามาแทนที่สามล้อพ่วงข้างแบบปี้เร้งคนถีบ ส่วนจังหวัดในภาคใต้ค่อนๆ อาจจะใช้สามล้อที่มีผู้สูบอยู่หน้า ผู้โดยสารนั่งหลังแบบดั้งเดิม เช่น ในจังหวัดครรภรรอมราช

จะเห็นว่ารูปแบบของรถสามล้อมีมาก มาย คนไทยสามารถดัดแปลงตามวัตถุประสงค์ ที่ต้องการ และเมื่อท่านได้รู้ประวัติความเป็นมาของสามล้อไทยแล้ว ท่านจะยอมให้ชาวต่างชาติเออไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของเขาได้หรือ สามล้อไทย ต้องเป็นของไทย และถ้าเป็นไปได้ญี่ปุ่นก็ต้องการให้มีการอนุรักษ์สามล้อไทยแบบดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะที่ยังมีชีรบสังผู้โดยสารอยู่ในจังหวัดต่างๆ นั้นคือเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นของจังหวัดนั้นๆ

อ้างอิง

“เทคโนโลยีไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://news.mweb.co.th/lookt/lookt-45789.html>

23 ธันวาคม 2545

“สายทางสามล้อไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.siam2.com/blackrose/tricycles/tricycle-born.htm> 14 ธันวาคม 2545